

FRANZ LISZT

CHOPIN

După traducere din limba franceză de V. CRISTIAN

GRAFOART

Cuprins

Prefață	5
Caracterul general al operelor lui Chopin	29
Polonezele	37
Mazurcile	51
Virtuozitatea lui Chopin	63
Individualitatea lui Chopin	75
Tineretea lui Chopin	91
Lelia	105
Ultima perioadă, ultimele clipe	113

Prefață

Sfârșitul veacului al XVIII-lea a adus printre alte evenimente care au schimbat cursul istoriei europene și tragica dezmembrare a statului polon. Rusia țaristă, Prusia și Austria au semnat, în anul 1795, actul desființării statului polonez. Cea dintâi împărțire din 1772 a constituit astfel preludivul desființării totale a unui stat care a avut epoci de strălucire militară și culturală.

În perioada cuprinsă între prima și cea de-a treia împărțire s-au produs în diferite regiuni ale Poloniei mișcări și răscoale ale țăranilor care au luat proporțiile războiului din 1768-1769 denumit al „ciomagului”, după arma principală a răsculaților. Unele aveau caracter religios și anti-clerical, dar toate se desfășurau pe fondul gravelor nemulțumiri ale țăranilor împotriva oprimării feudale. Șleahla (nobilimea) și mai ales magnații poloni, îi pedepseau fără milă pe țărani pentru orice manifestare de nesupunere sau chiar de simplă nemulțumire. În statul polon domnea de veacuri cea mai fățișă teroare feudală.

După cum se știe, statul feudal polon era o republică având în frunte un rege ales pe viață. Puterea regală era foarte redusă căci întregul aparat de conducere al treburilor de stat se afla în mâinile marilor magnați, care, făcând parte din consiliul regal, pulverizau în fapt puterea monarhului.

Ca urmare a războaielor interne și externe, a răscoalelor țăărănești și a invaziilor armatelor străine, situația economică a nobililor s-a modificat complet în veacul al XVIII-lea. O infimă parte din șleahla mai poseda gospodăriile feudale proprii. Șleahlicii sărăciți trăiau la curțile „magnaților” care stăpâneau mari averi și întinse moșii. Nobilii care mai trăiau din produsele pământului posedau o avere infimă, plastic sugerată de proverbul popular polonez „dacă un câine stă pe ogorul șleahlicului, coada lui se întinde pe moșia vecinului”.

Cea mai mizeră categorie de nobili alcătuia așa-numita „șleahla flămândă”, lipsită de pământ și de orice alt mijloc de existență. Deasupra întregii clase feudale se situau panii-magnați, singura categorie socială care și-a păstrat prepotența economică. Puterea lor economică și politică a dus la transformarea statului polon într-o federație de mici state monarhice de tip feudal. De-a lungul vremii, unitatea Poloniei s-a menținut prin politica dusă de întreaga clasă a feudalilor împotriva țăărănimii aflată în cea mai neagră stare de șerbție. Războaiele neîntreprinse, invaziile inamice, așa-numitul „potop suedez”¹, răscoalele țăărănești și veșnicile discordii între feudații poloni au distrus economia și au grăbit ruina politică a statului. La finele secolului al XVIII-lea, în preajma desființării statului polon, țara era sleită, țăărănimea ruinată, orașele decăzute. Doar o cincime din populația satelor, ne spun istoricii, mai putea trăi din produsele pământului. O altă cincime, așa-numiții „halupnici” de la cuvântul „halupa”, care însemna colibă, nu aveau

¹ Vezi „Istoria modernă” vol. 1. 1640-1789 (sub red.) prof. B. F. Forșnev, S. D. Scaczin și prof. V. V. Biriucovici, Ed. de stat pentru literatură științifică.

Caracterul general al operelor lui Chopin

Oricât de mult l-ar regreta toți artiștii și toți acei ce l-au cunoscut, ne exprimăm totuși îndoiala că în vremea noastră a sunat ceasul în care, acela a cărui pierdere ne-a fost atât de dureroasă, ar ocupa, prețuit la justa lui valoare, locul de înaltă cinstitoare pe care i-l rezervă probabil viitorul în aprecierea universală¹².

Dacă adesea s-a adevărat că „nimeni nu este profet în țara sa”, experiența nu ne-a dovedit oare că profeții, adică oamenii viitorului, adică cei care prin operele lor îl presimt și ni-l apropie, nu sunt recunoscuți ca atare în vremea lor? Și îndrăznim să afirmăm că nici n-ar putea fi altfel. Tinerile generații de artiști pot să protesteze oricât doresc contra întârzițiilor, al căror obicei neschimbat este de a strivi pe contemporani sub povara meritelor celor morți, indiferent dacă este vorba de creații muzicale sau de alte arte, căci numai timpului îi este dat să scoată la iveală întreaga frumusețe și valoare a noilor opere de artă.

Formele multiple ale artei nu sunt decât diverse manifestări menite a evoca sentimente și pasiuni, pentru a le face să fie simțite, sesizate într-un fel concret. Ele tind să transmită un fior nou. Iată de ce geniul se manifestă prin inventarea de forme noi, adaptate câteodată unor sentimente, care n-au răsărit încă în lumea fermecată a artei. Se poate oare spera că, în aceste arte în care senzația este legată de emoție într-un chip nemijlocit, simpla introducere a unor forme și moduri neobișnuite să nu constituie prin ele însele o piedică în înțelegerea imediată a unei opere?... Surpriza și chiar oboseala provocate de impresiile necunoscute și ciudate pe care acestea le trezesc, nu fac oare ca opera să apară mulțimii, ca și cum ar fi fost scrisă într-o limbă necunoscută? Din această cauză nu pare ea la început barbară?... Obișnuirea auzului cu noutatea unei opere artistice constituie pentru mulți o caznă, suficientă pentru a-i dezgusta. Unii din ei refuză apoi cu îndărătnicie să adâncească prin studiu ceea ce li s-a părut necunoscut și ciudat. Naturile cele mai vioaie și mai tinere fiind mai puțin încătușate de atracția obișnuinței - atracție respectabilă chiar la cei la care este de neînviș - sunt cele dintâi cuprinse de curiozitate și apoi de pasiune pentru un limbaj artistic nou. Prin asemenea temperamente limbajul nou pătrunde și cucerește cercurile îndărătnice ale publicului. În cele din urmă, publicul sfârșește prin a înțelege sensul, importanța, construcția operelor noi. El se vede silit să recunoască calitățile și bogățiile, pe care

¹² Cartea de față a apărut sub formă de 17 articole, în paginile revistei *La France Musicale*, începând de la 6 februarie până la 17 august 1851, la doi ani după moartea lui Chopin (n.t.).

Polonezele

Aceste devieri ale sentimentului, care nu izbutesc să micșoreze cu nimic valoarea deosebită a materialului armonic, ci dimpotrivă măresc interesul și curiozitatea studierii lui, nu se întâlnesc decât rareori în piesele lui Chopin cele mai cunoscute și cele mai gustate. Polonezele lui, care din cauza dificultății prezentată de perfectă lor execuție, sunt mai puțin cântate decât ar merita, fac parte din lucrările sale cele mai inspirate; ele nu reamintesc câtuși de puțin de Polonezele afectate și fardate à la Pompadour, cântate de orchestre prin baluri, de virtuozii prin concerte și nici repertoriul răsuflat al muzicii manieriste și anoste de salon. Ritmul lor energic te face să tresari galvanizând moliciunea indiferenței noastre. În ele trăiesc cele mai nobile sentimente tradiționale ale vechii Polonii. O impresie de hotărâre fermă unită cu gravitatea – însușiri, care se pare că ar fi fost apanajul oamenilor mari de altădată – te izbește în primul rând.

Cele mai multe dintre ele sunt marțiale, iar bravura și conștiința valorii sunt redată cu o simplitate caracteristică însușirilor acestui popor luptător. În ele respiră o forță calmă și cumpănită și parcă am vedea pe vechii polonezi așa cum ni-i descriu cronicile: zdraveni la înfățișare, cu o inteligență vie, o credință adâncă, înduioșătoare și totuși echilibrată, cu un curaj de neînving, unit cu o galanterie, care pe fiii Poloniei nu-i părăsea nici pe câmpul de luptă, nici înainte și nici după bătălie. În pofida constrângerii, pe care moravuri asemănătoare celor ale vecinilor și dușmanilor lor, păgânii din Stambul, îi determina s-o exercite asupra femeilor, ținute exclusiv în viața domestică la umbra unei tutele legale, curtenia lor înnăscută a preamărit și immortalizat în letopisețe, regine care au fost niște sfinte, vasale devenite regine, femei din popor de dragul cărora unii au riscat, iar alții și-au pierdut tronul, ființe ce ar putea fi comparate cu vreo teribilă Sforza²², sau o cochetă Gonzaga²³.

La polonezii din vechime, hotărârea lor bărbătească, unită cu o caldă venerație pentru ființa iubită, au putut determina pe un Sobieski să scrie în fiecare dimineață epistole de dragoste soției sale chiar atunci când se găsea în fața stindardelor Semilunei, numeroase ca spicele de grâu. Aceste trăsături dădeau un aspect deosebit și impunător ținutei lor obișnuite, de o noblețe ce mergea până la o ușoară îngâmfare. Contemplând purtările cele mai frumoase

²² Caterina Sforza (1463-1509) prințesă de Forlì, celebră prin vitejia cu care a apărat Forlì împotriva armatei lui Cesar Borgia (n.t.).

²³ Louise-Marie de Gonzaga, din familia prințului de Mantova, regină a Poloniei, soție a lui Ladislau și apoi a lui Ioan Cazimir (1612-1667) (n.t.).

Mazurcile

În privința expresiei, Mazurcile lui Chopin se deosebesc foarte mult de Polonezele sale. Caracterul lor este cu totul diferit. Este în ele o altă atmosferă. Nuanțele delicate, estompate și schimbătoare înlocuiesc coloritul bogat și viguros al Polonezelor. Sentimentul, de data aceasta individual și subiectiv, este mereu variat, în timp ce în Poloneză domină impulsul unitar și concordant al unui întreg popor. Elementul feminin (și efeminat) în loc să stea ascuns într-o penumbră oarecum tainică, iese la lumină și, trecând pe primul plan, câștigă o importanță atât de mare, încât toate celelalte dispar, pentru a-i lăsa locul, sau cel puțin îi servesc drept acompaniament.

A apus vremea când vrând să spui despre o femeie că e fermecătoare o numeai numai „recunoscătoare” („wdzieczna”) și când cuvântul *femeie* provenea din acela de „gratitudine” („wdzieki”); femeia nu mai apare ca o ființă protejată, ci ca o stăpână; ea nu mai pare a fi doar partea cea mai însemnată din viață, ci viața întreagă. Bărbatul, deși înflăcărat, mândru și prezumțios, este cuprins de amețeața plăcerii. Dar plăcerea lui este tot timpul umbrită de melancolie. Ariile naționale modulează aceste două tonalități sufletești atât prin muzică cât și prin cuvintele care o însoțesc mai totdeauna. Amândouă oglindesc contradicția atât de stranie, dar în același timp atrăgătoare, și anume nevoia cu adevărat resimțită de a „înveseli mizeria” („cieszyc bidc”), căutând în farmecul muzicii și în ficțiunile trecătoare ale Mazurcii, o încântare plină de vrajă. Cuvintele, care însoțesc melodiile lor, fac ca aceste dansuri să fie legate mai mult decât oricare altele de viața amintirilor. Voci tinere și sonore le-au repetat adesea în singurătate, în clipe senine de răgaz, în orele dimineții. N-au fost ele îngânate în timpul drumeției, în pădure, în vreo barcă, în clipele când emoția te cuprinde pe neașteptate, când o întâlnire, o priveliște, un cuvânt nesperat iluminează inima cu o strălucire nepieritoare menită să stăruie în amintire, de-a lungul anilor îndepărtați, însoțindu-ne prin regiunile sumbre ale viitorului?

Chopin și-a însușit, într-un chip cu totul fericit, inspirațiile mazurcilor pe care le-a îmbogățit cu valoarea neprețuită a travaliului și stilului lui. Șlefuiindu-le în mii de fațete, el a descoperit toate apele strălucitoare ascunse în aceste diamante și strângând până și pulberea lor, a lucrat din ele giuvaeruri sclipitoare. De-altfel în ce alt cadru amintirile lui personale l-ar fi putut ajuta să creeze poeme, să fixeze scene, să descrie întâmplări, să povestească romane, care, mulțumită lui, răsună dincolo de pământul unde s-au născut și aparțin de aici încolo acelor modele ideale pe care arta le consacră în regretul ei?

Virtuozitatea lui Chopin

După ce am vorbit despre compozitor și despre operele sale răsunând de sentimente nemuritoare sau despre geniul său prins în luptă cu durerea – acest element teribil al realității, pe care arta are misiunea să-l echilibreze cu seninătatea – luptă în care artistul era câteodată victorios și alteori înfrânt; după ce am vorbit de operele sale, în care și-a revărsat, precum lacrimile într-o urnă lacrimatorie⁵⁰, toate amintirile tinereții, toate încântările inimii sale, toate impulsurile aspirațiilor și pornirilor sale neexprimate; după ce am vorbit despre operele sale, în care depășind limitele senzațiilor noastre, prea obtuze după el, și a percepțiilor noastre, prea șterse după părerea lui, el face incursiuni în lumea Driadelor⁵¹, a Oreadelor⁵² și a Oceanidelor⁵³; ne-ar mai rămâne să vorbim doar despre talentul lui de interpret, dacă am avea tristul curaj și dacă am putea să dezgropăm emoții împletite cu amintirile noastre personale cele mai intime pentru a-i împodobi giulgiul cu culorile lor. Nu simțim pentru aceasta puterea necesară, de altfel inutilă, căci ce rezultat ar putea obține eforturile noastre? Am reuși oare să facem, pe acei ce nu l-au auzit, să-și închipuie vraja unei poezii inexprimabilă prin vorbe, acea vrajă subtilă și pătrunzătoare ca aceea a parfumului ușor și exotic al verbinei sau etiopiceii cale, flori ce nu-și răspândesc mireasma decât în locuințe puțin cercetate. Parfumul li se pierde, ca speriat, când sunt prezente mulțimi compacte în mijlocul cărora aerul se îngroașă și nu mai păstrează decât mirosul pătrunzător al tuberozei în plină floare sau al rășinii în flăcări!

Chopin își dădea seama că talentul său, al cărui stil și imaginație ne amintesc de Nodier⁵⁴ prin puritatea dicțiunii, prin legătura lui intimă cu *Zâna cu firimituri* și *Drăcușorii din Argail* și prin întâlnirea lui cu Serafinele și Dianele, care-i murmurau la ureche jeliurile lor cele mai confidentiale și visele lor cele mai secrete; Chopin, zicem, își dădea seama, că nu avea nici o înrâurire asupra mulțimilor. Era conștient că nu putea să miște masele căci acestea, întocmai valorilor unei mări, deși maleabile la orice temperatură, nu sunt ușor de mișcat

⁵⁰ Urnă lacrimatorie, vas de sticlă sau de argilă, despre care s-a crezut, în mod greșit, că era folosit de romani pentru a păstra lacrimile stărnite de moartea ființelor apropiate. În realitate anticii foloseau urnele lacrimatorii pentru păstrarea parfumului (n.t.).

⁵¹ Driadă, în mitologia antică, nimfă a pădurii. Cuvântul vine de la cuvântul grecesc „drus” care înseamnă stejar. (n.t.).

⁵² Oreadă, zeitate a munților. De la cuvântul grecesc „oros” = „munte”. (n.t.).

⁵³ Nimfe ale mării, fiice ale zeului Okeanos și ale zeiței Thätys. (n.t.).

⁵⁴ Charles Nodier (1780-1844), scriitor francez din perioada romantismului. Autorul povestirilor *Zâna firimiturilor*, *Trilly*, *Câinele lui Brisquet*. Prezida un cenaclu al scriitorilor romantici. (n.t.).

Individualitatea lui Chopin

O curiozitate firească ațâță interesul pentru biografia oamenilor, care și-au pus marele lor talent în slujba glorificării, prin operele lor de artă, a unor sentimente înalte ce strălucesc ca niște splendide astre în fața mulțimilor surprinse și fermecate. Mulțimea are tendința de a face o legătură între admirația și simpatia pe care artiștii le deșteaptă în ea și numele acestora. Ea tinde să transforme imediat aceste nume în simboluri ale nobleței și grandorii, înclinată fiind să creadă că cei care știu să exprime atât de bine și să dea glas acelor sentimente, n-ar putea cunoaște și altele. Dar acestei binevoitoare păreri preconcepute, acestei prezumții favorabile i se adaugă, în mod necesar, pretenția unei concordanțe între artist și opera de artă astfel încât cea din urmă să fie ratificată prin însăși viața creatorului de artă. Când vezi că inima poetului simte cu o delicatețe aleasă, că ghicește cu o rapidă intuiție ce se ascunde în dosul trufiei, sub pudoarea sperioasă sau sub plictiseala amară; că zugrăvește iubirea așa cum o visează adolescența și cum pierzi mai târziu nădejdea în ea; când vezi că geniul artistului privește aspectele vieții de la un nivel atât de înalt și că se ridică liniștit deasupra tuturor peripețiilor destinului omenesc, că dezleagă mândru și victorios cele mai încurcate noduri; că plutește deasupra tuturor mărețiilor și catastrofelor înălțându-se până la piscurile neatinse nici de primele și nici de ultimele; când îl vezi că stăpânește taina celor mai suave modulații ale duioșiei și a celor mai impunătoare simplități ale curajului, cum să nu te întrebi dacă această minunată clarviziune este minunea unei credințe sincere în aceste sentimente sau numai o îndemânică abstracție a gândirii, un joc al spiritului?

Nu este de mirare că lumea se informează în ce măsură oamenii atât de îndrăgostiți de frumos au modificat existența lor față de aceea a restului omenirii? Cum s-a comportat orgoliul creatorului atunci când a intrat în conflict cu realitățile vieții și cu interesele materiale?... Și în ce măsură, nespusele emoții ale dragostei au fost într-adevăr ferite de acreala și mucegaiul, care le otrăvesc de obicei? În ce măsură ele au fost ferite de acea evaporare și nestatornicie, care te fac să te obișnuiești a nu mai ține seama de atari sentimente? Mulțimea vrea să știe dacă aceia care au resimțit indignări atât de nobile au fost în împrejurările vieții totdeauna dreți? Dacă aceia care au exaltat integritatea nu și-au vândut vreodată conștiința? Dacă cei care au cântat curajul nu au fost uneori fricoși? Dacă acei care au făcut să fie admirată puterea n-au făcut câteodată tranzacții cu slăbiciunea lor?

Mulți oameni doresc să cunoască tranzacțiile încheiate, între onoare,